

**PROGRAME ȘI STRATEGII DE REABILITARE A COPIILOR  
AFECTAȚI DE CONFLICTELE ARMATE.  
PERSPECTIVE ȘI REALITĂȚI**

**Virginia ZAHARIA**

*Catedra Drept Internațional și Drept al Relațiilor Economice Externe*

The central thesis of this article is that child soldiers are protected under international human rights laws, international humanitarian laws, and international criminal law. The recruitment of children into armed conflicts is reprehensible and intolerable, which demonstrate a flagrant violation of international humanitarian norms. Despite the existing law on child soldiering, countries face obstacles in providing protection for their children and for this reason it is important to create an effective system of reintegration and rehabilitation and to ensure that former child soldiers are not simply re-recruited.

Forțele armate ale statelor recrutează copii din diferite motive; copiii pot suplini numărul insuficient al adulților încadrați în forțele armate, iar combatanții speriați și flămânzi sunt mult mai ascultători, nu discută ordinele și sunt mai ușor de manipulat decât soldații adulți. Mai mult ca atât, rolul copiilor în cadrul conflictelor armate s-a extins considerabil sub aspect calitativ – de la participarea indirectă a copiilor la participarea directă în ostilități. Acest fapt a modificat substanțial natura problemelor. Copiii participă direct la comiterea acelor atrocități, la care, anterior, predecesorii lor istorici doar erau martori. Comiterea violențelor subminează încrederea copiilor în principiile umanității, iar, ca efect, copiii dezvoltă incapacitatea de a evolua relații de încredere, de lungă durată, cu semenii, apropiații. Copiii care comit acte de violență pot suporta și mai serioase consecințe de lungă durată. De exemplu, sănătatea lor fizică poate fi compromisă de traume sau boli, cum este HIV sau SIDA, boli contactate, de regulă, în timpul serviciului lor în cadrul forțelor armate. La fel, copiii pot suporta traume psihologice serioase. Anumiți copii sunt recrutați în mod forțat, pe când alții se alătură benevol forțelor armate din cauza presiunilor economice sau sociale. Forțele armate pot promite anumite recompense sau beneficii sociale acestor copii. De exemplu, în Columbia, copiii se alătură Forțelor Armate Revoluționare din Columbia, deoarece le sunt promise recompense, fie având legături familiale cu forțele militare sau de gherilă. De regulă, acești copii nu sunt constrânși să lupte, ei provenind din medii extrem de sărace, lipsindu-le școlarizarea, care au văzut în acțiunile armate anumite oportunități economice sau sociale personale [1, p.19-20].

Copiii se înrolează benevol și din motive strategice. De exemplu, în războiul civil din Liberia din 2000-2003 copiii, care s-au alăturat în mod voluntar forțelor rebele, au făcut-o fie pentru a se răzbuna pentru omorârea membrilor de familie de către forțele guvernamentale, fie pentru a primi protecție pentru ei înșiși sau familiile lor de violențele comise împotriva comunităților lor de aceste forțe rebele. Implicarea copiilor combatanți poate avea efecte dramatice asupra comunităților din care aceștia fac parte. Copiii devin astfel stigmatizați și sunt incapabili să revină în casele sau localitățile lor. De exemplu, în anumite situații, copiii sunt forțați să comită ostilități contra familiilor sau vecinilor lor. Acești copii nu pot (sau cred că nu pot) să revină la locurile lor de baștină după comiterea a asemenea acte [1, p.20].

Acțiunile întreprinse de guvernele naționale, statele străine, organizațiile internaționale și de organizațiile neguvernamentale în materia prevenirii recrutării copiilor combatanți, precum și referitor la protecția copiilor-victime ale conflictelor armate sunt de bun augur, dar nu au oferit instrumentele necesare pentru soluționarea problemei privind implicarea copiilor combatanți în conflictele armate contemporane.

Suplimentar, guvernele și alte organizații practic nu acordă fondurile și asistența necesară pentru reabilitarea și reintegrarea copiilor în comunitățile lor. Cu un nivel minim de materiale și forțe umane, copiii, de regulă, sunt incapabili să dobândească hrană și să se întrețină. Foștii copii combatanți sfârșesc prin a deveni copii ai străzii, sunt încadrați în grupări criminale sau se reîntorc la acțiunile armate. Deoarece mulți copii combatanți nu au acces la educație, după finalizarea ostilităților se simte lipsa acestui fapt. La fel, este dificil pentru copii să-și regăsească familiile fără anumite programe sociale de reunificare a familiilor [1, p.20].

În materia protecției copilului de consecințele nefaste ale conflictelor armate, comunitatea internațională, atât în trecut, cât și în prezent, creează mecanisme speciale în acest sens. Or, cele mai multe cazuri de violență asupra copiilor rămân invizibile. Copiilor le este frică să le semnaleze, iar adulții nu urmăresc cum trebuie declarate cazurile. Ca urmare a lipsei de informații și studii, guvernelor le este greu să elaboreze politici eficiente de prevenire [2, p.9].

Prin urmare, orice mecanism de protecție a copiilor trebuie să includă 4 principii:

- ✓ Protecția copiilor;
- ✓ Prevenirea abuzurilor de orice gen asupra copiilor; statele trebuie să militeze împotriva tuturor formelor de violență asupra copiilor. Scopul respectiv urmează să fie atins prin sensibilizare, educare, pregătire și dezvoltarea unor competențe pentru promovarea culturii non-violenței și pentru atingerea nivelului de toleranță zero [2, p.7]. La fel, statele trebuie să stabilească strategii de prevenire a violenței asupra copiilor. În acest sens, vor fi create sau ameliorate sistemele de notificare a cazurilor de violență.
- ✓ Urmărirea situației copiilor;
- ✓ Participarea copiilor.

Prin urmare, astăzi societatea internațională este îndreptățită să aplice strategii combinate, centralizate și descentralizate pentru a răspunde efectiv noilor provocări la acest capitol. Pot fi identificate trei faze ale procesului de „transformare a copilului combatant din nou în copil”:

1. Dezarmarea și demobilizarea, care implică identificarea copiilor combatanți și retragerea lor fizică din mediul militar;
2. Reabilitarea fizică și psihologică. Foștii copii combatanți au deseori o stare fizică deplorabilă și suferă traume psihologice considerabile ca rezultat al activității lor militare și a vârstei;
3. Reintegrarea acestor copii în familie și în societate.

Întregul proces de demobilizare și reabilitare poate să dureze luni și ani de zile și va depinde, în mare măsură, de capacitatea copilului și de resursele investite în acest sens [1, p.20].

În vederea realizării consecutive a fazelor menționate mai sus, autorii contemporani au identificat o serie de strategii efective pentru soluționarea problemei copiilor combatanți:

1) *crearea normelor în acele domenii, care sunt deosebit de actuale pentru copii*. Astfel, odată cu adoptarea, în anul 1989, a Convenției cu privire la drepturile copilului, în dreptul internațional apar noi drepturi ale omului: la supraviețuire și dezvoltare (art. 6), la refacerea fizică și psihologică și la reintegrarea socială a victimelor abuzurilor și exploatații sexuale și economice (art.39), la păstrarea identității (art.8), dreptul de a fi educat (crescut) de părinții săi, dreptul de a-și cunoaște părinții, dreptul de neparticipare la conflictele armate (art.38), de acces la informație și materiale ce provin din surse naționale și internaționale diverse [4, p.24]. Potențialul Convenției cu privire la drepturile copilului în ajutarea copiilor victime ale conflictelor armate, prin obligarea statelor părți la Convenție să asigure asistența psihologică și reintegrarea lor socială, este o inovație în legislația internațională. Principiul de bază pentru toate programele de recuperare și reintegrare a copiilor traumatizați pe urma războaielor constă în faptul că acestea trebuie să fie realizate într-un mediu unde se asigură ocrotirea sănătății, autorespectul și demnitatea copilului. Odată cu adoptarea Convenției, UNICEF a inițiat, în Croația și Serbia, programe pentru pregătirea profesioniștilor apti să identifice și să consilieze copiii care manifestă simptomele războiului [3, p.824].

În anul 1994, Salvadorul, care era parte atât la Convenția cu privire la drepturile copilului, cât și la Protocolul Adițional II, a stabilit vârsta minimă pentru recrutare de 18 ani, însă rapoartele martorilor din teritoriu arătau că copiii erau atrași de forțele armate de la vârsta de 14 ani. Uneori, o energie disproporționată este pierdută pentru stabilirea resurselor, lăsând astfel mai puține resurse pentru implementarea lor. Pornind de la această experiență, fostul Secretar General al Amnesty International, reprezentantul Suediei în Comitetul pentru drepturile copilului, a insistat asupra creării procedurii ce institua „răspunsurile urgente”, care apar ca măsură excepțională aplicată de Comitet în situațiile cardinale și urgente, care presupun riscuri ale încălcărilor grave ale prevederilor normative, în special în cadrul conflictelor armate. În asemenea situații, Comitetul adresează Guvernului în cauză o scrisoare, prin care aduce la cunoștință informația de care dispune cu referire la articolele relevante din Convenție și solicită un răspuns. Răspunsul trebuie privit ca o parte a dialogului dintre un stat parte la Convenție și Comitet. Asemenea măsuri intermediare sunt necesare, în special deoarece, în baza rapoartelor inițiale, statele au obligația de a raporta doar la fiecare cinci ani [3, p.826];

2) *încetarea conflictului armat*. Comunitatea internațională trebuie să-și concentreze atenția asupra încetării conflictului pentru a reduce cererea pentru copii soldați, pentru a preveni recrutarea, demobilizarea și

pentru a asigura reabilitarea copiilor combatanți. Aceasta se prezintă ca fiind cea mai efectivă strategie pentru reducerea implicării copiilor în război. Procesul de demobilizare și reabilitare a copiilor soldați trebuie să înceapă odată cu încetarea conflictului în care ei sunt implicați [1, p.22].

3) *prevenirea recrutării*. Dacă încetarea conflictului armat nu este posibilă, atunci comunitatea internațională trebuie să susțină eforturile naționale și cele ale comunităților în încercările de a preveni recrutarea copiilor de către forțele și grupurile armate. Aceasta ar putea necesita, de exemplu, monitorizarea localităților rurale și a satelor pentru a le face mai sigure pentru copii; oricum, acestea sunt strategii pe termen scurt. Politicile de lungă durată ar trebui să inițieze oportunități economice în alte părți ale țării implicate într-un conflict armat, pentru a oferi populației alternative mai constructive decât lupta [1, p.22].

4) *implementarea metodologiei de identificare*. Este dificil a identifica copiii soldați printre membrii forțelor armate. Aplicarea vârstei minime pentru recrutare este un prim pas pozitiv; totuși, este necesar să nu fie aplicată arbitrar, ci să se țină cont și de o serie de alți factori, cum ar fi valorile sociale și culturale.

5) *demobilizarea, reabilitarea și reintegrarea*. Atunci când copilul soldat este identificat, comunitatea internațională poate utiliza metode centralizate și descentralizate pentru a demobiliza, reabilita și reintegra acest copil. Organizațiile internaționale, statele și organizațiile neguvernamentale internaționale vor asigura atât asistență, cât și resursele necesare comunităților locale, familiilor pentru a le reunifica, precum și pentru a reintegra cu succes foștii copii soldați. Astfel, Guvernul Ugandei colaborează cu organizațiile interguvernamentale și cu organizațiile internaționale, inclusiv cu ONU, pentru a asigura programe de asistență psihologică pentru copiii combatanți demobilizați, pentru revenirea lor în sânul familiei și reintegrarea acestora în societate. De menționat că aceste măsuri s-au soldat cu succes.

Suplimentar, metodele centralizate presupun strategii guvernamentale naționale: copiii depistați și salvați de pe câmpul acțiunilor de luptă sunt transportați la cel mai apropiat detașament al forțelor armate guvernamentale; ulterior, ei sunt preluați de unul din centrele organizațiilor neguvernamentale aflate în mai multe orașe. Asemenea metode au la bază ideea, care presupune că traumele suferite de copiii combatanți necesită îngrijiri speciale, individuale, înainte ca aceștia să revină în familiile lor. În acest sens, copiilor le sunt acordate îngrijiri medicale, ei sunt antrenați în participarea la programele psihologice înainte de a fi reintegrați în mediul lor. Metodele centralizate sunt deseori percepute ca fiind periculoase, deoarece guvernele la fel au interes în utilizarea copiilor soldați. Din momentul în care guvernul este un participant activ la războiul civil, este dificil a determina dacă e posibilă încrederea în Guvern, în sensul ajutorării membrilor părții adverse în conflict.

În Angola, spre exemplu, copiii au avut de înfruntat o serie de probleme la etapa de reintegrare din cauza lipsei de resurse și instituții necesare în acest sens. Foștilor copii combatanți le-au fost acordate ajutoare sub formă de haine, bani și hrană, dar după revenirea lor la locul de baștină ei au fost incapabili să revină la viața pe care au avut-o ani în urmă. Astfel, în lipsa programelor educaționale și vocaționale, mulți copii au sfârșit prin a ajunge în stradă sau în aservire. În Sierra Leone, foștii copii combatanți au fost trimiși să lucreze în minele de diamante pentru plăți mizere, deoarece ei nu aveau alte oportunități economice după război [1, p.21-22].

În Mozambic, guvernul, împreună cu Salvați Copiii, a creat un centru de reabilitare pentru a asista copiii care au fost atrași de Rezistența Națională a Mozambicului pentru a fi martori sau a participa la omoruri. Personalul Centrului, compus din medici, psihologi și asistenți sociali, a lucrat cu copiii pentru ca aceștia să-și poată reîncepe viața în comunitate.

În același timp, există pericole inerente procesului de reabilitare. În Afganistan, copiii care au fost antrenați în calitate de spioni de către autoritățile afganeze susținute de sovietici și care au fost capturați de Mujahadin au fost „reabilitați” și pregătiți în calitate de spioni pentru Mujahadin. La fel, guvernele nu întotdeauna atrag atenția cuvenită activității serviciilor de reabilitare, în special dacă consideră copiii în calitate de prizonieri de război. Datorită originilor recente ale obligației legale a statelor de a asigura activitatea serviciilor de reintegrare a copiilor victime ale conflictelor armate, informația este insuficientă [3, p.825];

6) *acordarea resurselor pentru educație*. În final, actorii internaționali trebuie să acorde resurse financiare considerabile și asistență tehnică pentru a instituționaliza educația formală și neformală a copiilor soldați demobilizați. Aceste programe pot constitui capacitatea pentru foștii soldați de a profita la maximum de oportunitățile economice, politice, sociale de lungă durată în cadrul procesului de reintegrare [1, p. 23]. Totodată, realizarea acestei strategii presupune și o serie de dificultăți. De exemplu, în Uganda, după terminarea războiului civil, guvernul a trebuit să facă față problemei privind reintegrarea a 3000 copii soldați în sistemul

școlar. S-au dus numeroase dezbateri asupra chestiunii dacă acești copii trebuie să fie școlarizați în continuare cu alți copii sau în academiile militare. În special, ținându-se cont de dificultățile relevate de reintegrarea acestor copii în școli și de influența pe care aceștia o exercită asupra altor copii, ei și-au continuat studiile în academiile militare [3, p.824].

Alte dificultăți, legate de procesul de reabilitare a copiilor victime ale conflictelor armate diferă de la un stat la altul. În Bosnia și Herțegovina a apărut o problemă specifică cu privire la unitatea familiei, fiind vorba despre copiii născuți sau care urmau să fie născuți în viitorul apropiat în rezultatul violurilor. În trecut, au fost comise numeroase erori în legătură cu adopția copiilor din Cambodgia și Vietnam. Copiii au fost plasați în culturi diferite de cea originară, iar ulterior s-a descoperit că au membri ai familiilor în viață. Standardele internaționale curente cer ca adopția internațională să aibă loc doar dacă copilul nu poate fi îngrijit în modul convenit în țara sa de origine [3, p.823].

Reieșind din cele menționate mai sus, în materia protecției copiilor combatanți, comunitatea internațională își propune drept scop primordial adoptarea măsurilor care ar fundamenta capacitatea colectivităților locale să minimizeze sau să prevină folosirea copiilor soldați. De exemplu, statele trebuie să implementeze în ordinea juridică națională standardele naționale și internaționale care reglementează vârsta minimă de recrutare. Organizațiile neguvernamentale, grupurile religioase și societatea civilă pot juca roluri importante în stabilirea cadrului moral care ar caracteriza participarea copiilor în conflictele armate ca fiind inacceptabilă. O altă măsură preventivă este documentarea activă și timpurie a copiilor neacompaniați în zonele de ședere a refugiaților sau a persoanelor deplasate.

În concluzie, putem afirma că utilizarea copiilor combatanți este o problemă globală, dar cu cele mai puternice interferențe la nivel local. Acest fapt implică o combinație de strategii care urmează să fie aplicate pe diferite niveluri (de la mondial – la local) pentru a răspunde provocărilor noi ce apar în materia protecției internaționale a copiilor pe urma efectelor nefaste ale conflictelor armate. Totodată, la momentul de față există un stimul colosal pentru implementarea în teren a standardelor și normelor internaționale în materia protecției drepturilor copilului pe timp de conflict armat. Este necesar să păstrăm acest impuls pentru consolidarea succeselor obținute anterior și pentru asigurarea unui progres în continuare al eforturilor comunității internaționale în materia protecției copiilor de consecințele nefaste ale conflictelor armate.

#### Referințe:

1. Young A. Preventing, Demobilizing, Rehabilitating and Reintegrating Child Soldiers in African Conflicts // The journal of international policy solutions. Spring, 2007, vol.7, p.19-24.
2. Consiliul Europei, DG III – Coeziune socială, „Construirea unei Europe cu și pentru copii”, [www.coe.int/children](http://www.coe.int/children)
3. Van Bueren G. International legal protection of children in armed conflicts. „International & Comparative Law Quarterly”. - Cambridge University Press, 1994, no.43(4), p.809-826.
4. Țărălungă V. Coraportul dintre Convenția ONU cu privire la drepturile copilului și Pactele internaționale din 1966 privind drepturile omului // Legea și Viața, 2008, nr.7(199), p.20-24.

*Prezentat la 21.06.2012*